

ФІЛОСОФІЯ

УДК [124.5:316:752]: 159.923.2

DOI <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2024.4.19>

Бойко Анжела Іванівна,
*доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри філософських і політичних наук
Черкаського державного технологічного університету
orcid.org/0000-0002-6414-2214
Scopus Author ID: 57217105268
ResearcherID: S-7775-2016
a.boiko@chdtu.edu.ua*

Бойко Андрій Олександрович,
*кандидат філософських наук, викладач
Черкаської медичної академії
orcid.org/0009-0007-1181-5335
huni201091@gmail.com*

СИСТЕМА ЦІННОСТЕЙ ЯК ФУНДАМЕНТ КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ОГЛЯД ОСНОВНИХ ПРОБЛЕМ

У сучасному світі, що стрімко змінюється під впливом глобалізації, технологічного прогресу та соціальних трансформацій, питання збереження культурної ідентичності набуває особливої актуальності. У статті розглянуто ключову роль системи цінностей у формуванні та підтримці культурної ідентичності суспільства, проведено аналіз її елементів, викликів сучасності та стратегій адаптації. Система цінностей являє собою комплекс фундаментальних принципів, переконань та ідеалів, які визначають світогляд, поведінку та життєві орієнтири як окремих індивідів, так і цілих спільнот. Вона охоплює моральні й етичні норми, традиції, звичаї, релігійні вірування, ставлення до ключових аспектів життя (сім'я, праця, освіта), базові уявлення про справедливість, свободу та рівність. Ця система формується протягом століть під впливом історичного досвіду, географічних умов, економічних чинників і культурних взаємодій. Культурна ідентичність, у свою чергу, є сукупністю характеристик, які визначають приналежність індивіда або групи до якоїсь культури. Вона включає мову, релігію, традиції, мистецтво й інші елементи, які разом створюють унікальний культурний код. Система цінностей виступає своєрідним «скелетом» культурної ідентичності, надає їй структуру та зміст. У статті детально розглядаються компоненти системи цінностей і їхній вплив на формування культурної ідентичності.

Проаналізовано, як ці компоненти взаємодіють і створюють унікальний культурний профіль суспільства. Особлива увага приділяється викликам, з якими стикаються традиційні системи цінностей у сучасному глобалізованому світі: культурна глобалізація через поширення глобальної масової культури може призводити до розмивання локальних культурних особливостей. Цифрові технології та соціальні мережі трансформують способи комунікації та формування спільнот, впливають на традиційні цінності. Зростання мобільності населення призводить до зіткнення різних культурних систем у межах одного суспільства. Зміни в економічних моделях впливають на трудові цінності та соціальні структури. У статті розглянуто різні стратегії, які суспільства використовують для адаптації своїх систем цінностей до нових реалій, за збереження водночас культурної ідентичності. Селективну адаптацію як інтеграцію нових елементів, які не суперечать core values, з одночасним збереженням ключових традиційних цінностей. Культурний синтез через створення нових культурних форм, які поєднують елементи різних традицій. Свідоме звернення до історичного коріння та відновлення забутих культурних практик. Освіта та культурна політика: цілеспрямовані зусилля з боку держави та громадянського суспільства для збереження та популяризації національної культури. Відкритість до міжкультурного обміну за збереження власної ідентичності. Важливим аспектом, який підкреслюється у статті, є роль індивідуальної та колективної рефлексії у процесі адаптації системи цінностей. Здатність

суспільства критично осмислювати свої цінності, відкрито обговорювати їхню релевантність і знаходити баланс між традицією й інновацією є ключовою для здорового розвитку культури.

У висновках статті наголошено на важливості збереження культурного розмаїття у глобальному масштабі. Унікальні системи цінностей різних культур розглядаються як джерело інноваційних ідей і підходів до вирішення глобальних проблем. Водночас підкреслюється необхідність розвитку міжкультурного діалогу та пошуку спільних цінностей, які могли б стати основою для глобальної етики та співпраці. У підсумку стверджується, що система цінностей залишається фундаментальною основою культурної ідентичності навіть у світі, що швидко змінюється. Здатність суспільств адаптувати свої цінності за збереження водночас своєї сутності є ключовою для культурного виживання та розвитку. Розуміння динаміки цих процесів є критично важливим для політиків, освітян, культурних діячів і всіх, хто зацікавлений у збереженні багатого культурного спадку людства.

Ключові слова: культура, цінності, суспільство, система цінностей, ідентичність, соціальна дія, безпека.

Boiko Angela,

*Doctor of Philosophical Sciences, Professor,
Head of the Department of Philosophical and Political Sciences
Cherkasy State Technological University
orcid.org/0000-0002-6414-2214
Scopus Author ID: 57217105268
ResearcherID: S-7775-2016
a.boiko@chdtu.edu.ua*

Boiko Andrii,

*Candidate of Philosophical Sciences, Lecturer
Cherkasy Medical Academy
orcid.org/0009-0007-1181-5335
luni201091@gmail.com*

VALUE SYSTEM AS THE FOUNDATION OF CULTURAL IDENTITY IN MODERN SOCIETY

In the rapidly changing modern world influenced by globalization, technological progress, and social transformations, the issue of preserving cultural identity becomes particularly relevant. This article examines the key role of the value system in forming and maintaining the cultural identity of society, analyzing its constituent elements, contemporary challenges, and adaptation strategies. The value system represents a complex of fundamental principles, beliefs, and ideals that define the worldview, behavior, and life orientations of both individuals and entire communities. It includes moral and ethical norms, traditions, customs, religious beliefs, attitudes towards key aspects of life (family, work, education), and basic concepts of justice, freedom, and equality. This system is formed over centuries under the influence of historical experience, geographical conditions, economic factors, and cultural interactions. Cultural identity, in turn, is a set of characteristics that determine the belonging of an individual or group to a particular culture. It includes language, religion, traditions, art, and other elements that together create a unique cultural code. The value system acts as a kind of “skeleton” of cultural identity, providing it with structure and content. The article examines in detail the components of the value system and their influence on the formation of cultural identity.

The article analyzes how these components interact and create a unique cultural profile of society. Special attention is paid to the challenges faced by traditional value systems in the modern globalized world: cultural globalization through the spread of global mass culture can lead to the erosion of local cultural features. Digital technologies and social networks are transforming ways of communication and community formation, affecting traditional values. The growing mobility of the population leads to the collision of different cultural systems within one society. Changes in economic models affect labor values and social structures. The article examines various strategies that societies use to adapt their value systems to new realities while preserving cultural identity. Selective adaptation as the integration of new elements that do not contradict core values, while preserving key traditional values. Cultural synthesis through the creation of new cultural forms that combine elements of different traditions. Conscious appeal to historical roots and restoration of forgotten cultural practices. Education and cultural policy: purposeful efforts by the state and civil society to preserve and promote national culture. Openness to intercultural exchange while maintaining one's own

identity. An important aspect emphasized in the article is the role of individual and collective reflection in the process of adapting the value system. The ability of society to critically comprehend its values, openly discuss their relevance, and find a balance between tradition and innovation is key to the healthy development of culture.

In conclusion, the article emphasizes the importance of preserving cultural diversity on a global scale. Unique value systems of different cultures are seen as a source of innovative ideas and approaches to solving global problems. At the same time, it emphasizes the need to develop intercultural dialogue and search for common values that could become the basis for global ethics and cooperation. In summary, the article argues that the value system remains the fundamental basis of cultural identity even in a rapidly changing world. The ability of societies to adapt their values while preserving their essence is key to cultural survival and development. Understanding the dynamics of these processes is critically important for politicians, educators, cultural figures, and all those interested in preserving the rich cultural heritage of humanity.

Key words: culture, values, society, value system, identity, social action, security.

Вступ. У контексті стрімких глобалізаційних процесів, технологічних змін і соціокультурних трансформацій дослідження системи цінностей як фундаменту культурної ідентичності набуває особливої актуальності. Ця тема перебуває на перетині кількох ключових аспектів сучасного суспільствознавства та культурології, що зумовлює її значущість для наукового аналізу. В умовах інтенсифікації міжкультурних контактів та інформаційного обміну питання збереження та розвитку культурної ідентичності набуває особливого значення. Процеси культурної гомогенізації та гетерогенізації створюють нові виклики для традиційних систем цінностей, що потребує глибокого наукового осмислення. Розвиток цифрових технологій і соціальних мереж змінює способи формування та трансляції культурних цінностей, також потребує нових підходів до їх вивчення. Виникнення віртуальних спільнот і цифрової ідентичності ставить питання про їхній вплив на традиційні форми культурної ідентифікації. Зростання соціальної мобільності та міграційні процеси приводять до формування мультикультурних суспільств, де питання цінностей та ідентичності набувають нового значення. Зміни у структурі сім'ї, гендерних ролях і міжгенераційних відносинах впливають на процеси передачі культурних цінностей, що потребує детального вивчення. Зростання популізму та націоналістичних рухів у багатьох країнах актуалізує питання про роль культурних цінностей у формуванні національної ідентичності. Геополітичні конфлікти часто мають культурне підґрунтя, що підкреслює важливість розуміння ціннісних систем різних спільнот. Глобальна економічна конкуренція ставить питання про роль культурних цінностей у формуванні конкурентних переваг націй і регіонів. Зміни у структурі зайнятості

та характері праці впливають на ціннісні орієнтації, особливо серед молоді, що потребує наукового аналізу. Необхідність переходу до сталого розвитку вимагає переосмислення традиційних ціннісних парадигм, що створює. Розвиток міждисциплінарних підходів відкриває нові можливості для комплексного вивчення взаємозв'язку між системою цінностей і культурною ідентичністю. Нові методи збору й аналізу даних, як-от big data та машинне навчання, дозволяють по-новому підійти до вивчення ціннісних орієнтацій великих соціальних груп.

Отже, дослідження системи цінностей як фундаменту культурної ідентичності в сучасному суспільстві є надзвичайно актуальним з огляду на комплексні виклики, з якими стикаються сучасні спільноти. Це дослідження має не лише теоретичне значення для розвитку соціальних і гуманітарних наук, але й практичну цінність для розроблення ефективних стратегій культурної політики, освіти та соціальної інтеграції. Розуміння динаміки взаємодії між ціннісними системами та культурною ідентичністю є ключовим для прогнозування й управління соціокультурними процесами в епоху глобальних трансформацій.

Актуальність дослідження. Актуальність зумовлена численними культурними, соціальними та політичними трансформаціями, які відбуваються в умовах глобалізації, технологічного прогресу та культурної взаємодії. У сучасному світі система цінностей усе частіше стає важливим чинником для збереження унікальної ідентичності суспільства та визначає поведінку і самовідчуття окремих людей і груп. Це дослідження дозволяє зрозуміти, як культурна ідентичність впливає на формування стабільного суспільства, здатного ефективно реагувати на виклики сьогодення. Система цінностей

є основою для міжособистісної комунікації, соціальної солідарності та підтримки єдності в суспільстві. У періоди змін, коли суспільство стикається з моральними, економічними чи політичними кризами, саме цінності визначають те, наскільки люди можуть адаптуватися, зберігати відчуття належності та єдності. Це дослідження актуальне для сучасного суспільства, оскільки воно допомагає виявити ціннісні орієнтири, що об'єднують різні культурні групи, і забезпечити їхню співпрацю та толерантність.

В умовах зростання націоналістичних настроїв, розбіжностей між політичними групами та міжнародної поляризації система цінностей визначає спільне бачення національної ідентичності та політичного курсу. Наприклад, у багатьох країнах цінності демократії, прав людини, поваги до культурного розмаїття є фундаментальними для формування громадянського суспільства. Вивчення системи цінностей дає можливість політикам і соціальним інститутам розробляти ефективні стратегії розвитку, орієнтовані на зміцнення соціальної злагоди. Глобалізація стимулює взаємопроникнення культур, але також несе ризик втрати національної самобутності. У зв'язку із цим система цінностей слугує важливим елементом збереження культурної ідентичності, оскільки допомагає уникнути асиміляції в умовах глобального культурного обміну. Дослідження цієї теми допомагає визначити ключові культурні цінності, що підтримують національну спадщину та культурну унікальність, а також сприяє взаєморозумінню між культурами.

Цінності глибоко впливають на світогляд, мотивацію і психологічне благополуччя індивіда. В умовах змін і невизначеності система цінностей стає психологічною основою, що допомагає людям орієнтуватися у світі, робити вибір і зберігати почуття власної ідентичності. Це дослідження є актуальним для розуміння процесів, які забезпечують емоційне та психологічне благополуччя особистості, допомагають їй адаптуватися до сучасних викликів. Система цінностей є важливою складовою частиною освітнього процесу, оскільки формує світогляд і моральні орієнтири молодого покоління. Вивчення цінностей як основи культурної ідентичності дозволяє системі освіти ефективніше впливати на формування всебічно

розвинених і свідомих громадян. Це також сприяє розвитку критичного мислення та соціальної відповідальності, що є важливими якостями для стійкого суспільства.

Актуальність дослідження проблеми ідентичності в контексті сучасних воєнних, міграційних і геополітичних викликів визначається значним впливом цих чинників на глобальне суспільство та національні спільноти. У зв'язку з поточними подіями у світі, як-от збройні конфлікти, масштабні міграційні кризи та зростання геополітичного протистояння, дослідження ідентичності стає важливим для глибшого розуміння процесів, що визначають соціальні, культурні та політичні зміни. Воєнні конфлікти, що продовжуються в різних регіонах світу, зокрема в Україні, на Близькому Сході, в Африці й інших зонах нестабільності, не лише спричиняють гуманітарні кризи, але і трансформують ідентичність залучених спільнот. Вивчення цих процесів важливе для того, щоб зрозуміти, як відбувається формування колективної ідентичності під впливом воєнної агресії, як ця ідентичність може вплинути на стратегії відновлення суспільства після завершення конфлікту.

Масові міграції, спричинені війнами, екологічними кризами й економічною нерівністю, створюють нові реалії як для мігрантів, так і для суспільств, які їх приймають. Вивчення змін в ідентичності мігрантів допомагає зрозуміти їхні потреби й адаптаційні виклики. Це сприяє створенню гуманітарних програм і політик інтеграції, що дозволяють зберегти їхню культурну ідентичність і водночас інтегруватися у спільноти, що приймають.

Виклад основного матеріалу. Філософське осмислення цінностей традиційно сягає корінням часів античності. Цінності як предмет філософського дослідження є центральною темою етики, аксіології та філософської антропології. В античній філософії цінності розглядалися в контексті поняття «благо». Платон, наприклад, розглядав ідею блага як вищу форму буття, джерело істини та краси (Платон, 2000). Арістотель пов'язував цінності з поняттям «евдемонія» (процвітання, щастя), уважав, що найвищою цінністю є досягнення людиною свого призначення (Арістотель, 2002).

У сучасній філософії трактування цінностей має значне розширення смислового поля.

Зокрема, німецький філософ Макс Шелер розробив феноменологічну теорію цінностей і стверджував, що цінності є об'єктивними якостями, які можна інтуїтивно осягнути (Scheler, 1973). Жан-Поль Сартр, представник екзистенціалізму, наголошував на суб'єктивності цінностей, уважав, що людина сама створює свої цінності через вільний вибір (Sartre, 2007). Аксиологія, як спеціальна філософська дисципліна, зосереджується на вивченні природи цінностей, їхнього місця в реальності, структури ціннісного світу. Н. Гартман розробив онтологічну теорію цінностей і розглядав їх як ідеальні сутності, незалежні від суб'єкта (Hartmann, 1932). Філософи культури, як-от Ернст Кассігер, розглядали цінності як фундаментальні елементи культури, що формують символічні системи, через які людина сприймає й інтерпретує світ (Cassirer, 1944). У сучасному філософському дискурсі тривають дебати щодо об'єктивності чи суб'єктивності цінностей, їхньої універсальності чи релятивності. Юрген Габермас, наприклад, пропонує комунікативну теорію цінностей, де вони формуються через раціональний діалог у суспільстві (Habermas, 1984).

У сучасному трактуванні цінностей значно розширено спектр питань – від онтологічного статусу цінностей до їхньої ролі у формуванні особистості та суспільства. Це актуалізує соціологічний підхід до розуміння цінностей. Соціологія як наука про суспільство приділяє значну увагу вивченню цінностей, розглядає їх як ключовий елемент соціальної структури та культури. Соціологічний підхід до розуміння цінностей фокусується на їхній ролі у формуванні соціальних норм, поведінки та взаємодій.

Еміль Дюркгейм розглядав цінності як колективні уявлення, що формують основу соціальної солідарності. Він стверджував, що цінності є продуктом колективної свідомості і виконують функцію соціальної інтеграції (Durkheim, 1995).

Макс Вебер акцентував увагу на ролі цінностей для формування соціальної дії. Його концепція «ціннісно-раціональної дії» пояснює, як цінності впливають на вибір засобів досягнення цілей у соціальній поведінці (Weber, 1978). Талкотт Парсонс розвинув ідеї про цінності в рамках своєї теорії соціальної дії. Він розглядав цінності як вищий рівень нормативної регуляції соціальних систем, що забезпечує

їхню стабільність та інтеграцію (Parsons, 1951). Роберт Мертон досліджував роль цінностей у контексті соціальної аномії, демонструючи, як розрив між культурно схваленими цілями та доступними засобами їх досягнення може призводити до девіантної поведінки (Merton, 1968). Представники символічного інтеракціонізму, зокрема Герберт Блумер, убачали в цінностях продукт соціальної взаємодії. Вони наголошували на тому, що значення цінностей постійно інтерпретується та переосмислюється у процесі соціальної комунікації (Blumer, 1969). Ральф Дарендорф та інші теоретики конфлікту вивчали цінності через аналіз соціальних суперечностей. Стверджувалось, що різні соціальні групи можуть мати різні, часом несумісні, ціннісні орієнтації, що призводить до соціальної напруженості та змін (Dahrendorf, 1959).

Процеси глобалізації, культурного розмаїття та соціальних змін внесли свої корективи в розгляд системи цінностей. Для динаміки соціальних змін важливою є теорія соціальних змін. Рональд Інглхарт, наприклад, розробив теорію постматеріалістичних цінностей, яка пояснює зміни в ціннісних орієнтаціях суспільств у процесі модернізації (Inglehart, 1997). П'єр Бурдьє ввів поняття «габітус», яке включає інтерналізовані цінності як частину соціального та культурного капіталу індивіда (Bourdieu, 1984).

У галузі соціології тривають активні емпіричні дослідження цінностей. Масштабні міжнародні проекти, як-от World Values Survey, досліджують динаміку ціннісних орієнтацій у різних культурах і суспільствах (World Values Survey, 2020).

Сучасні позиції щодо розуміння цінностей підкреслюють їхню соціальну природу, роль у формуванні соціальної структури та поведінки. Цей підхід дозволяє аналізувати цінності на макро- та мікрорівнях соціальної реальності, розкривати їхнє значення для функціонування та розвитку суспільства.

Система цінностей, хоча часто сприймається як стабільна основа суспільства й індивідуальної ідентичності, насправді має динамічну природу. Ця динаміка відображає здатність цінностей адаптуватися до змінних умов середовища, соціальних трансформацій і нових викликів. Так, Лев Кохлберг розглядає розвиток моральних цінностей як процес адаптації до більш складних соціальних взаємодій (Kohlberg, 1981).

Питання динаміки соціальних цінностей викликає до життя питання саме механізмів змін цінностей. І в таких механізмах є важливим загальновідомий чинник соціалізації. Первинна та вторинна соціалізація є ключовим механізмом передачі та модифікації цінностей між поколіннями. У процесі соціалізації індивід не лише пасивно засвоює суспільні норми та цінності, але й активно їх інтерпретує й адаптує до власного досвіду. Це приводить до формування унікальної ціннісної системи кожної особистості, яка, хоч і базується на загальноприйнятих нормах, має індивідуальні особливості. Зміни в суспільстві неминуче приводять до трансформації ціннісних орієнтацій. Технологічний прогрес, соціальні рухи, економічні кризи та політичні події можуть суттєво вплинути на те, що суспільство вважає важливим і цінним. Це демонструє динамічну природу цінностей і їхню здатність адаптуватися до нових реалій.

Важливо зазначити, що вплив соціалізації на цінності не є єдиноспрямованим процесом. Індивіди, які засвоюють і переосмислюють суспільні цінності, також впливають на їх формування та зміну. Це створює постійний діалог між особистістю та суспільством, який забезпечує еволюцію ціннісних систем і їхню відповідність актуальним потребам і викликам часу.

Цінності формують основу соціальних норм, впливають на поведінку людей і визначають пріоритети суспільства. Варто акцентувати увагу на *колективній природі* цінностей, адже соціальні цінності формуються та підтримуються групою людей, а не окремими індивідами. Водночас, і це представляється як наступний аспект, це – *культурна специфіка*, адже цінності різняться в різних культурах і спільнотах. Важливий аспект концептуалізації торкається проблеми *історичної динаміки*, оскільки соціальні цінності мають здатність змінюватися із часом під впливом історичних подій і соціальних змін. Не менш важливим соціальним концептом для цінностей є формування та виконання *нормативної функції*. Саме цінності є орієнтирами для оцінювання «правильної» чи «хибної» поведінки суспільного індивіда. Для концептуалізації є визначальною ієрархічна структура цінностей. Суспільство формує ієрархію цінностей, де одні вважаються більш важливими за інших. На ієрархії цінностей формується державна ідеологія.

Ієрархічна система цінностей є ключовим концептом у соціальних науках, який описує структуровану організацію цінностей у суспільстві та на індивідуальному рівні. Концепція ієрархії цінностей представлена у працях соціальних дослідників ХХ ст. Одним з основоположників цієї теорії вважається Мілтон Рокіч із його методологією вимірювання ціннісних орієнтацій (Rokeach, (1973). Шалом Шварц розширив роботу М. Рокіча, запропонував теорію базових людських цінностей. Він виділив десять типів цінностей, які організовані у кругову структуру, що відображає їхні взаємозв'язки (Schwartz, 1992, р. 1–65). Ця модель демонструє, як різні цінності можуть конфліктувати або доповнювати одна одну. Дослідження Гірта Хофстеде показали, що ієрархія цінностей може суттєво відрізнитися між культурами. Його модель культурних вимірів включає такі аспекти, як «індивідуалізм – колективізм», дистанція влади, що безпосередньо впливають на ціннісні пріоритети різних суспільств (Hofstede, 2001).

Для становлення, засвоєння та сталості соціальних цінностей важливим видається аспект їх інституціоналізації, процес, за допомогою якого окремі цінності, норми та переконання стають невід'ємною частиною соціальної структури через їх закріплення в законах, традиціях і соціальних інститутах. Цей процес відіграє ключову роль у підтримці соціального порядку та забезпеченні стабільності суспільства. Так, саме соціальні цінності є основою європейських цілей сталого розвитку.

Концепція інституціоналізації цінностей бере свій початок у поглядах Еміля Дюркгейма та Макса Вебера. Е. Дюркгейм розглядав соціальні інститути як «кристалізацію» колективних уявлень і цінностей (Durkheim, 1895/1982). М. Вебер наголошував на ролі легітимізації цінностей через соціальні структури, якими вбачалися закони (Weber, 1922/1978). Наприклад, конституції часто відображають фундаментальні цінності суспільства, як-от свобода, рівність, справедливість. Так, Рональд Дворкін уважав, що різні моральні та політичні цінності (свобода, рівність, демократія) не конфліктують одна з одною, а утворюють єдину, взаємопов'язану систему. Він стверджував, що правильне розуміння однієї цінності допомагає краще зрозуміти інші. На його думку, цінності

не є об'єктивними фактами, які можна просто виявити, а потребують інтерпретації. Ця інтерпретація має враховувати контекст, історію та практичні наслідки. Р. Дворкін надавав особливого значення рівності, уважав її основою для інших цінностей. Він розробив концепцію «рівності ресурсів», яка передбачає справедливий розподіл ресурсів у суспільстві, та розвинув концепцію «ліберальної рівності», яка поєднує ідеї свободи та рівності. Він уважав, що справжня свобода можлива лише за умови забезпечення визначеного рівня рівності можливостей (Dworkin, 1977).

Окрім законодавства, до механізмів передачі цінностей між поколіннями й інструментів інституціоналізації варто віднести також традиції та ритуали.

Яскравим прикладом цього є релігійний контекст. Зокрема, релігійні ритуали часто втілюють і передають моральні цінності. Національні свята та церемонії відображають і підкреслюють важливі для суспільства цінності й ідеали. Варто звернути увагу на те, які саме свята та традиції в суспільстві мають статус офіційних. Такі позиції суголосні поглядам Еріка Хобсбаума, чий вплив значно вплинув на розуміння традиції в сучасному суспільствознавстві. Його погляди на цінність традиції є особливо важливими в контексті вивчення культурної ідентичності та соціальних змін. Е. Хобсбаум відомий своєю концепцією «винайдених традицій». Він стверджував, що багато так званих «старовинних» традицій насправді є відносно новими конструкціями, створеними для досягнення соціальних або політичних цілей. На думку Е. Хобсбаума, традиції виконують важливі соціальні функції, як-от зміцнення групової солідарності, легітимізація інститутів влади та прищеплення визначених цінностей і норм поведінки. Багато традицій виникають як реакція на швидкі соціальні зміни. Вони необхідні для створення відчуття стабільності та безперервності в часи невизначеності. Він досліджував роль традицій у формуванні національної ідентичності та показував, як «винайдені традиції» часто використовуються для створення відчуття спільної історії та культури (Hobsbawm, 1983).

Найбільш суттєвим соціальним інститутом формування цінностей є освіта. Освітні установи передають цінності через формальні

навчальні й уніфіковані стандарти на процедури навчання. Одним із фундаторів критичної педагогіки Майклом Епплом було простежено зв'язок між освітою, суспільством та владою (Apple, 2004). М. Еплл стверджує, що освіта ніколи не є нейтральною. Вона завжди пов'язана із владними відносинами в суспільстві та відображає ідеологічні позиції. Він аналізує, як освітні інститути вибірково передають окремі аспекти культурної спадщини і так формують суспільні цінності й ідентичності. М. Еплл підкреслює важливість розвитку критичної свідомості, яка дозволяє учням аналізувати та ставити під сумнів панівні цінності й ідеології. В останній тезі його думки суголосні позиції Пауло Фрейре з поняттям «усвідомлення», що означає процес розвитку критичної свідомості про соціальну, політичну й економічну реальність, розвиток критичного мислення через освіту для підвищення здатності оцінювати та переосмислювати усталені цінності (Freire, 1970). Але освіта є державоформованою та контрольованою інституцією, що актуалізує питання державних цінностей.

Для розуміння інституціоналізації цінностей досить впливовими є крос-культурні аспекти, оскільки процеси самої інституціоналізації цінностей можуть суттєво відрізнитися в різних культурах. Критики вказують на потенційну ригідність інституціоналізованих цінностей, що може перешкоджати соціальним змінам (Giddens, 1984).

Ригідність інституціоналізованих цінностей – це феномен, за якого цінності, закріплені в соціальних інститутах, законах і традиціях, стають стійкими до змін, навіть коли ці зміни є необхідними або бажаними для суспільства. Це явище має значні наслідки для соціального розвитку й адаптації суспільств до нових умов. Концепція ригідності інституціоналізованих цінностей базується на теоріях інституційної інерції та path dependence (залежності від шляху). Дуглас Норт у своїй теорії інституційних змін вказував на тенденцію інститутів до самопідтримки й опору змінам (North, 1990). Саме на цьому формується політична концепція консерватизму – збереження цінностей для збереження status quo. Інституційна структура за своїм походженням є такою, що орієнтована на збереження наявних соціальних цінностей. Пол Пірсон розвинув концепцію path dependence, пояснював, як минулі

рішення обмежують майбутні можливості для інституційних змін (Pierson, 2000, р. 251–267). Саме його роботи розширили розуміння впливу історичних рішень і подій на подальший розвиток інститутів і політичних процесів. П. Пірсон розширив концепцію path dependence, яка спочатку була розроблена в економіці, застосував її до політичних і соціальних об'єктів. Він аргументував, що ця концепція особливо релевантна для розуміння політичних феноменів. П. Пірсон наголошує на важливості механізмів самопідкріплення (self-reinforcing mechanisms) у політичних процесах. Ці механізми приводять до того, що окремі інституційні рішення стають усе більш стійкими із часом (Pierson, 2004). Концепція «зростання віддачі» (increasing returns) є центральною в аналізі П. Пірсона. Він стверджує, що в політиці часто спостерігається ситуація, коли вигоди від дотримання шляху зростають із часом, що ускладнює зміну курсу. П. Пірсон підкреслює, що колективна природа політики посилює ефекти path dependence. Координація дій багатьох акторів ускладнює зміну усталених практик (Pierson, 1993, р. 595–628). Поняття «інституційна щільність» (institutional density) у політиці означає, що зміна одного інституту часто потребує змін у багатьох пов'язаних інститутах, що створює додаткові бар'єри для змін. П. Пірсон звертає увагу на те, як path dependence може призводити до асиметрії влади, коли окремі групи отримують переваги від наявних інститутів, отже, опираються змінам. Одним із ключових внесків П. Пірсона є наголос на важливості довгострокової перспективи в аналізі політичних процесів. Він стверджує, що багато важливих політичних результатів проявляються лише із часом. П. Пірсон підкреслює важливість послідовності подій. Він аргументує, що не лише самі події, але й порядок, у якому вони відбуваються, мають значення для політичних результатів. Авторству П. Пірсона належить ідея «критичного роздоріжжя» (critical junctures) – миттєвостей, коли ухвалюються рішення, що визначають подальший шлях розвитку. Він наголошує на важливості аналізу формативних моментів в історії інститутів для розуміння їх сучасного стану та можливостей змін. П. Пірсон активно використовує метод порівняльного історичного аналізу для виявлення патернів path dependence. Він також наголошує на важливості процесуального відстеження (process tracing) для розуміння

механізмів, через які минулі рішення впливають на сучасні результати.

Групове мислення може призвести до того, що колективи опираються змінам цінностей заради збереження групової гармонії. Соціальний конформізм сприяє підтримці статус-кво в ціннісних орієнтаціях. Інституційні механізми формують формальні правила та процедури, які втілюють визначені цінності, часто мають вбудовані механізми самозбереження. Серед яких і є освіта, політична система, традиції тощо. Взаємозалежність інститутів може створювати «замкнене коло», де зміна в одному інституті потребує змін у багатьох інших.

Ригідність в аксеологічному контексті має деякі особливості. Зокрема, ригідність може забезпечувати передбачуваність і стабільність у суспільстві. Може захищати фундаментальні цінності від швидких, необдуманих змін. Водночас варто відзначити й негативні аспекти ригідності. Надмірна ригідність може призвести до того, що суспільство не адаптується до нових викликів. Може виникати розрив між цінностями старших і молодших поколінь. У подоланні ригідності важливу роль відіграють інституційні інновації, серед яких доцільно виділити створення «експериментальних зон» для тестування нових цінностей і норм, упродовження механізмів регулярного перегляду й оновлення інституціоналізованих цінностей.

Окрім того, сучасні виклики також формують нову систему координат соціальних цінностей. Глобалізація створює тиск на традиційні цінності, що може призводити до посилення ригідності як захисної реакції. Технологічні зміни вимагають швидкої адаптації цінностей, що суперечить їхній інституціоналізованій природі (Castells, 2010). Існує також проблема розриву між офіційно інституціоналізованими цінностями та реальною соціальною практикою.

Різні суспільства мають свої унікальні системи цінностей, які відображають їхню історію, традиції та світогляд. Глобалізація та міжкультурна комунікація приводять до взаємопроникнення та синтезу різних ціннісних систем, створюють нові гібридні форми.

Сучасні війни та переміщення великих мас людей створюють нові виклики для самоідентифікації окремих індивідів і цілих груп. Проблема ідентичності може проявлятися у формі запитань:

«Хто ми?», «До якої культурної чи національної спільноти ми належимо?», «Як зберегти свою самобутність у глобалізованому світі?».

Сучасні воєнні конфлікти, особливо гібридні війни та громадянські війни, ставлять питання ідентичності на передній план. Війна часто розколює суспільство, змушує людей визначати себе за новими, іноді нав'язаними категоріями – «свій – чужий». Наприклад, війна в Україні спричинила значні зміни в ідентифікації населення, зокрема поширення національної самосвідомості та посилення відчуття приналежності до української нації.

Окрім того, воєнні конфлікти загострюють проблему культурної та мовної ідентичності. Часто це супроводжується ворожими настроями щодо мовних і культурних меншин, що впливає на процес формування колективної ідентичності в суспільстві.

Масові міграції, зумовлені війнами, економічною нерівністю, екологічними катастрофами, створюють особливі виклики для ідентичності мігрантів і спільнот, що приймають. Для мігрантів, які змушені залишати свої країни, постає проблема збереження культурної та мовної ідентичності в умовах асиміляційного тиску в нових країнах. Мігранти опиняються між двома світами: вони, з одного боку, прагнуть інтегруватися в нову культуру, з іншого – відчувають потребу зберегти зв'язок зі своєю культурою й ідентичністю.

Суспільства, що приймають, також стикаються з викликами, оскільки іноді їм важко адаптуватися до присутності великих мігрантських спільнот, що відрізняються за мовою, релігією та традиціями. Це може призводити до конфліктів і культурного розриву, які потребують політики інклюзії та заходів для інтеграції мігрантів без втрати ними своєї самобутності.

Глобальні геополітичні зміни також мають сильний вплив на ідентичність, особливо у країнах, що перебувають між впливом великих держав чи блоків. Для багатьох націй питання ідентичності стало значно політизованим: належність до тієї чи іншої геополітичної сфери розглядається як частина національної ідентичності. Наприклад, в Україні та країнах Балтії ідентичність багато в чому визначається бажанням бути частиною Європейського Союзу й уникнути впливу Росії.

Глобалізація також стирає межі між національними особливостями, але водночас посилює

локальну й етнічну ідентичність як реакцію на «розмивання» культурних відмінностей. Це особливо актуально для багатонаціональних держав, де загроза сепаратизму може зрости через посилення регіональної ідентичності, що протиставляється загальнонаціональній.

Не менш важливим й актуальним чинником, який викликано до життя міграційними процесами, що активно ширяться, є феномен культурної дифузії. Численні спроби запобігти цьому або унебезпечити процес розчинення в контексті сучасних соціально-державних зсувів приводять до традиційного визнання глобалізації та міжкультурних контактів, що призводять до обміну та змішування ціннісних систем різних культур. Сучасні технологічні інновації породжують систему цінностей без урахування культурного підґрунтя, що також посилює феномен культурної дифузії.

Динаміці соціальних цінностей сприяють кризи та соціальні потрясіння, що є ознакою сучасного періоду суспільного розвитку. Масштабні події, як-от війни, економічні кризи або пандемії, можуть призвести (і призводять) до швидких змін у ціннісних пріоритетах суспільства. Такий підхід дозволяє формувати нові цінності, серед яких особливе місце та роль відводиться безпеці. Так, політична філософія розглядає безпеку нарівні зі справедливістю, як основну суспільно-політичну константу.

На динаміку соціальних змін суспільних цінностей впливають також інші, не менш важливі чинники. Крістіан Вельзель, один із засновників Світового дослідження цінностей, який запровадив «коло солідарності», наголошував, що тип політичної системи та рівень демократизації суспільства формують специфічні ціннісні орієнтації (Welzel, 2013).

Мануель Кастельс, як теоретик інформаційного суспільства, убачає сучасні медіа та соціальні мережі значним важелем формування та зміни суспільних цінностей. Артикульоване М. Кастельсом «мережеве суспільство» – це власне і є суспільством панування медіа, які змінили спосіб, за допомогою якого відбувається комунікація. Соціальні мережі дозволяють більшій кількості людей брати участь у створенні та поширенні інформації, що може сприяти демократизації цінностей. Глобальний характер медіа та соціальних мереж дозволяє говорити про феномен глобальної культури. Але

водночас відбувається фрагментація аудиторії, що може призвести до формування «ехо-камер» та посилення поляризації суспільства. Інформація стає знарядом зброї та впливу, змушує змінюватися традиційні механізми влади, впливає на формування суспільної думки та цінностей. М. Кастельс уводить поняття «культура реальної віртуальності», де віртуальний і реальний світи переплітаються, впливають на формування цінностей. На процес формування цінностей впливає також швидкість, інформація, що швидко поширюється, приводить до швидких змін у соціальних цінностях. Водночас «життєвий цикл» інформації видається досить коротким, а наслідки можуть бути тривалими, тому М. Кастельс наголошує на важливості розвитку критичного мислення для навігації в інформаційному просторі та формування стійких цінностей. Глобальна культура, що створюється через медіа, сприяє формуванню нових форм колективної й індивідуальної ідентичності, які впливають на ціннісні орієнтації (Castells, 2009).

У динаміці змін соціальних цінностей важливі темпоральні аспекти. Так, можливими видаються короткострокові флуктуації – цінності можуть зазнавати короткострокових змін у відповідь на актуальні події чи соціальні тренди. У цьому контексті варто ще раз згадати Шалому Шварца з його теорією базових людських цінностей. Ш. Шварц визнає, що цінності мають як стабільні, так і мінливі компоненти. Базові структури цінностей залишаються відносно постійними, але їхня пріоритетність може змінюватися із часом. У своїх дослідженнях Ш. Шварц розглядає еволюцію цінностей у різних культурах із плином часу, відзначає як універсальні тенденції, так і культурно-специфічні зміни. І хоча Ш. Шварц не говорить про строгу циклічність у зміні цінностей, він відзначає патерни, які можуть повторюватися в різних історичних контекстах. Ш. Шварц зазначає, що темп змін у цінностях може варіюватися залежно від суспільства й історичного періоду. Важливим є також усвідомлення генераційних зсувів. Різні покоління можуть мати відмінні ціннісні орієнтації, що приводить до поступових змін у загальній системі цінностей суспільства. На основі своєї теорії Ш. Шварц пропонує можливість прогнозування майбутніх змін у ціннісних орієнтаціях суспільства (Schwartz, 2006, p. 137–182).

Динаміка змін соціальних цінностей має наслідком такі феномени, як соціальні конфлікти. Різниця в ціннісних орієнтаціях між різними групами суспільства несе потенційну небезпеку соціальних напружень і конфліктів, що слушно було відзначено С. Хантінгтоном. Зміни в системі цінностей часто приводять до трансформацій соціальних інститутів, зокрема й законів і норм поведінки. У контексті російсько-української війни важко не погодитися з думкою С. Хантінгтона про те, що основні конфлікти в постбіполярному світі траплятимуться не через ідеологію чи економіку, а через культурні та цивілізаційні відмінності, які часто базуються на різних ціннісних системах. С. Хантінгтон вказував на парадокс, коли глобалізація посилює як універсалізацію, так і партикуляризацію цінностей, що може призводити до конфліктів (Huntington, 1996).

Висновки. Отже, цінності є фундаментом, на якому вибудовується культурна ідентичність як окремих індивідів, так і цілих спільнот. Вони визначають норми поведінки, соціальні ідеали та принципи, на яких ґрунтується суспільне життя. Коли суспільство стикається із кризами або зовнішніми викликами, система цінностей відіграє роль стабілізуючого чинника, який допомагає зберегти єдність і надає спільноті моральну основу для подолання труднощів.

Система соціальних цінностей визначається багатьма чинниками, але водночас, маючи ознаки системи, постає як цілісність, яка здатна і до опору, і до формування нового. Динамічна природа цінностей може стимулювати інновації та креативне вирішення соціальних проблем. Саме динаміка змін соціальних цінностей формує адаптивність суспільства до нових викликів і умов. Розуміння механізмів і чинників, що впливають на зміни цінностей, є критично важливим для прогнозування соціальних трансформацій і розроблення ефективних стратегій управління соціальними процесами. Водночас ця динаміка створює виклики для збереження соціальної стабільності.

Глобалізаційні процеси створюють ризики для культурної самобутності, оскільки посилюють взаємопроникнення та стандартизацію культур. Проте система цінностей сприяє збереженню національної ідентичності, допомагає суспільству захищати свою культурну спадщину й уникати асиміляції. Отже, цінності

стають «щитом» для культурної унікальності кожної нації, водночас дозволяють інтеграцію у глобальний контекст.

У багатонаціональних і полікультурних суспільствах система цінностей є основою для мирного співіснування та взаємодії різних груп. Повага до спільних цінностей сприяє

створенню атмосфери взаєморозуміння, толерантності та співпраці між культурами. Це особливо важливо для інтеграції мігрантів та інших соціальних груп, які можуть відрізнятися за своїми культурними орієнтирами. Збереження спільної системи цінностей допомагає уникати конфліктів і сприяє стабільності в суспільстві.

Список використаних джерел:

- Арістотель. Нікомахова етика / Αριστοτέλους. Ηθικα Νικομαχεια. К.: Аквілон-Плюс, 2002. 480 с.
- Платон. Держава / Пер. з давньогрец. Д. Коваль. К.: Основи, 2000.
- Apple, M.W. (2004). *Ideology and Curriculum*. Routledge.
- Blumer, H. (1969). *Symbolic Interactionism: Perspective and Method*. Berkeley: University of California Press.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste* / Trans. R. Nice. Cambridge: Harvard University Press.
- Cassirer, E. (1944). *An Essay on Man: An Introduction to a Philosophy of Human Culture*. New Haven: Yale University Press.
- Castells, M. (2009). *Communication Power*. Oxford University Press.
- Castells, M. (2010). *The Rise of the Network Society* (2nd ed.). Wiley-Blackwell.
- Dahrendorf, R. (1959). *Class and Class Conflict in Industrial Society*. Stanford: Stanford University Press.
- Durkheim, E. (1912/1995). *The Elementary Forms of Religious Life*. Free Press.
- Durkheim, E. (1895/1982). *The Rules of Sociological Method*. New York: Free Press.
- Dworkin, R. (1977). *Taking Rights Seriously*. Harvard University Press.
- Freire, P. (1970). *Pedagogy of the Oppressed*. Continuum.
- Giddens, A. (1984). *The Constitution of Society*. Polity Press.
- Hartmann, N. (1932). *Ethics* / Trans. S. Coit. London: Allen & Unwin.
- Habermas, J. (1984). *The Theory of Communicative Action* / Trans. T. McCarthy. Boston: Beacon Press.
- Hobsbawm, E., & Ranger, T. (1983). *The Invention of Tradition*. Cambridge University Press.
- Hofstede, G. (2001). *Culture's consequences: Comparing values, behaviors, institutions, and organizations across nations*. Sage Publications.
- Huntington, S.P. (1996). *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. Simon & Schuster.
- Inglehart, R. (1997). *Modernization and postmodernization: Cultural, economic, and political change in 43 societies*. Princeton University Press.
- Inglehart, R. et al. (2020). *World Values Survey: Round Seven – Country-Pooled Datafile*. Madrid: JD Systems Institute.
- Kohlberg, L. (1981). *Essays on Moral Development, Vol. I: The Philosophy of Moral Development*. Harper & Row.
- Merton, R.K. (1968). *Social Theory and Social Structure*. New York: Free Press.
- North, D.C. (1990). *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge University Press.
- Parsons, T. (1951). *The Social System*. New York: Free Press.
- Pierson, P. (2000, pp. 251–267). *Increasing Returns, Path Dependence, and the Study of Politics*. *American Political Science Review*, 94 (2).
- Pierson, P. (2004). *Politics in Time: History, Institutions, and Social Analysis*. Princeton University Press.
- Pierson, P. (1993, pp. 595–628). *When Effect Becomes Cause: Policy Feedback and Political Change*. *World Politics*, 45 (4).
- Pierson, P. (2003, pp. 177–207). *Big, Slow-Moving, and... Invisible: Macrosocial Processes in the Study of Comparative Politics*. In J. Mahoney, & D. Rueschemeyer (Eds.), *Comparative Historical Analysis in the Social Sciences*. Cambridge University Press.
- Pierson, P., & Skocpol, T. (2002, pp. 693–721). *Historical Institutionalism in Contemporary Political Science*. In I. Katznelson, & H.V. Milner (Eds.), *Political Science: State of the Discipline*. W.W. Norton.
- Rokeach, M. (1973). *The nature of human values*. Free Press.
- Sartre, J.-P. (2007). *Existentialism Is a Humanism* / Trans. C. Macomber. New Haven: Yale University Press.
- Scheler, M. (1973). *Formalism in Ethics and Non-Formal Ethics of Values* / Trans. M.S. Frings and R.L. Funk. Evanston: Northwestern University Press.
- Schwartz, S.H. (1992). *Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries*. *Advances in Experimental Social Psychology*, 25, 1–65.

Schwartz, S.H. (2006). A Theory of Cultural Value Orientations: Explication and Applications. *Comparative Sociology*, 5 (2–3), 137–182.

Weber, M. (1922/1978). *Economy and Society*. Berkeley: University of California Press.

Welzel, C. (2013). *Freedom Rising: Human Empowerment and the Quest for Emancipation*. Cambridge University Press.

References:

Aristotel. *Nikomakhova etyka [Nicomachean Ethics]* K.: Akvilon-Plius, 2002. 480 s. [in Ukrainian].

Platon. *Derzhava [The Republic]* / Per. z davn'ohrets. D. Koval. K.: Osnovy, 2000 [in Ukrainian].

Apple, M.W. (2004). *Ideology and Curriculum*. Routledge.

Blumer, H. (1969). *Symbolic Interactionism: Perspective and Method*. Berkeley: University of California Press.

Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste* / Trans. R. Nice. Cambridge: Harvard University Press.

Cassirer, E. (1944). *An Essay on Man: An Introduction to a Philosophy of Human Culture*. New Haven: Yale University Press.

Castells, M. (2009). *Communication Power*. Oxford University Press.

Castells, M. (2010). *The Rise of the Network Society* (2nd ed.). Wiley-Blackwell.

Dahrendorf, R. (1959). *Class and Class Conflict in Industrial Society*. Stanford: Stanford University Press.

Durkheim, E. (1912/1995). *The Elementary Forms of Religious Life*. Free Press.

Durkheim, E. (1895/1982). *The Rules of Sociological Method*. New York: Free Press.

Dworkin, R. (1977). *Taking Rights Seriously*. Harvard University Press.

Freire, P. (1970). *Pedagogy of the Oppressed*. Continuum.

Giddens, A. (1984). *The Constitution of Society*. Polity Press.

Hartmann, N. (1932). *Ethics* / Trans. S. Coit. London: Allen, & Unwin.

Habermas, J. (1984). *The Theory of Communicative Action* / Trans. T. McCarthy. Boston: Beacon Press.

Hobsbawm, E., & Ranger, T. (1983). *The Invention of Tradition*. Cambridge University Press.

Hofstede, G. (2001). *Culture's consequences: Comparing values, behaviors, institutions, and organizations across nations*. Sage Publications.

Huntington, S.P. (1996). *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. Simon, & Schuster.

Inglehart, R. (1997). *Modernization and postmodernization: Cultural, economic, and political change in 43 societies*. Princeton University Press.

Inglehart, R. et al. (2020). *World Values Survey: Round Seven – Country-Pooled Datafile*. Madrid: JD Systems Institute.

Kohlberg, L. (1981). *Essays on Moral Development, Vol. I: The Philosophy of Moral Development*. Harper & Row.

Merton, R.K. (1968). *Social Theory and Social Structure*. New York: Free Press.

North, D.C. (1990). *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge University Press.

Parsons, T. (1951). *The Social System*. New York: Free Press.

Pierson, P. (2000, pp. 251–267). Increasing Returns, Path Dependence, and the Study of Politics. *American Political Science Review*, 94 (2).

Pierson, P. (2004). *Politics in Time: History, Institutions, and Social Analysis*. Princeton University Press.

Pierson, P. (1993, pp. 595–628). When Effect Becomes Cause: Policy Feedback and Political Change. *World Politics*, 45 (4).

Pierson, P. (2003, pp. 177–207). Big, Slow-Moving, and... Invisible: Macrosocial Processes in the Study of Comparative Politics. In J. Mahoney, & D. Rueschemeyer (Eds.), *Comparative Historical Analysis in the Social Sciences*. Cambridge University Press.

Pierson, P., & Skocpol, T. (2002, pp. 693–721). Historical Institutionalism in Contemporary Political Science. In I. Katznelson, & H.V. Milner (Eds.), *Political Science: State of the Discipline*. W.W. Norton.

Rokeach, M. (1973). *The nature of human values*. Free Press.

Sartre, J.-P. (2007). *Existentialism Is a Humanism* / Trans. C. Macomber. New Haven: Yale University Press.

Scheler, M. (1973). *Formalism in Ethics and Non-Formal Ethics of Values* / Trans. M.S. Frings and R.L. Funk. Evanston: Northwestern University Press.

Schwartz, S.H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. *Advances in Experimental Social Psychology*, 25, 1–65.

Schwartz, S.H. (2006). A Theory of Cultural Value Orientations: Explication and Applications. *Comparative Sociology*, 5 (2–3), 137–182.

Weber, M. (1922/1978). *Economy and Society*. Berkeley: University of California Press.

Welzel, C. (2013). *Freedom Rising: Human Empowerment and the Quest for Emancipation*. Cambridge University Press.